

**Spatial
Thoughts
On
Traces
Of
Human
Presence**

omstand
Clusterbubble II

Sander Breure
& Witte van Hulzen
Yair Callender
Ricardo van Eyk
Vanessa Henn
Jeroen Jongeleen
Laura Kaminskaitė
Annegret Kellner
Evita Vasiljeva

curatoren:
Lieven Hendriks
& Fenne Saedt

Spatial Thoughts On Traces Of Human Presence

door Fenne Saedt

Colofon

Deze publicatie verschijnt bij de tentoonstelling *Spatial Thoughts On Traces Of Human Presence – Cluster Bubbel II Omstand space for contemporary art* Arnhem

27 maart t/m 10 mei 2021

Deelnemende kunstenaars

Sander Breure & Witte van Hulzen
Yair Callender
Ricardo van Eyk
Vanessa Henn
Jeroen Jongeleen
Laura Kaminskaité
Annegret Kellner
Evita Vasiljeva

Auteurs

Robin Barry
Laura Kaminskaité
Fenne Saedt

Curatoren

Lieven Hendriks
Fenne Saedt

Productie

Rob Groot Zevert

Ontwerp

Jaap Kroneman
Druk
Printis, Arnhem

Met dank aan

Mondriaan Fonds
Provincie Gelderland
Gemeente Arnhem

© 2021 Omstand

De ideale ruimte is voor sommige kunstenaars niet die van witte muren en hoge plafonds, maar juist die waar het alledaagse gebeurt: de architectonische ruimte. Een plek waar uitgespuwde kauwgomballen sporen nalaten op trottoirs, door de mens geplante bomen doorwoekeren en transformeren in bijzondere sculpturen, gebouwen afbrokkelen tot ruïnes en nieuwbouwwijken als paddenstoelen uit de grond schieten. Enkel de kunstenaar lijkt in staat hier de schoonheid van te tonen. Zij laten zien dat de verjaarde posters op posterzuilen in het stadscentrum per ongeluk collages vormen, of dat een klodder vogelpoep op een vuilnisbak in het Vondelpark het levenloze object van karakter kan voorzien. Zo worden situaties en plekken waar een ieder ander aan voorbij zou lopen, door kunstenaars-ogen gevangen.

Het is de kunstenaar die de schoonheid van het alledaags karakter omarmt, waarvan sommige het letterlijk gebruiken als voeding voor hun kunst. De een op onderzoekende wijze, zoals het kunstenaarsduo Sander Breure & Witte van Hulzen die onderzoek doen naar het gedrag van de mens en de openbare ruimte daarbij als één groot theater beschouwen. Ze tonen met hun installaties hoe wij mensen verstrikt raken in de banaliteiten van het dagelijks leven. Terwijl Vanessa Henn de elementen die iedereen direct herkent, zoals de trapleuning die je dieper laat dalen naar de tunnels van een metrostation, hervormt tot vloeiende sculpturen. Met minimale ingrepen geeft ze een nieuwe kijk op het alledaagse. Yair Callender verhoudt zich daarentegen tot het culturele aspect van het publieke domein. Het is een kunstenaar die het monument en de herkomst en waarde van plekken voor samenkomst koestert en bevraagt. In zijn sculpturen en installaties verbindt hij uiteenlopende religieuze, historische en artistieke elementen aan elkaar. Met een vanzelfsprekendheid, alsof het altijd al zo hoorde te zijn.

Ricardo van Eyk weet de gelaagdheid van een stad letterlijk in zijn installaties en schilderijen te verweven. Dat komt niet alleen door zijn gebruik van materialen die soms regelrecht van

een bouwplaats lijken te komen, maar bovenal door de herkenbaarheid die zijn werk opwekt: rasterpatronen, hekwerken, schotelantennes aan de balkons van een maisonnetteflat of het geraamte van een bushokje. Het zorgt voor een schilderachtige beeldtaal, die refereert naar de dagelijkse omgeving, van gebouwen en objecten, aangetast door verwerking, graffiti, vandalisme en renovatie.

Iemand die ook gebruik maakt van industriële materie is Evita Vasiljeva. Zij maakt beelden en installaties van beton, rubber en ijzer. De sculpturen lijken op elementen die onderdeel zijn van een bouwproces. De arbeidsintensiviteit is voelbaar en je vraagt je constant af: zijn deze beelden onvoltooid, óf brokkelen ze langzaam weer af tot het ruwe materiaal waar ze ooit uit voortkwamen?

Het werk staat in groot contrast met de verfijnde lichtwerken van Laura Kaminskaité. Kaminskaité creëert onder andere neons van onzichtbare gebeurtenissen door middel van objecten en taal. Ze beschouwt taal als ontmoetingsplek van abstracte bewegingen, een plaats van overeenstemming. Haar kunstwerken zijn samengesteld uit gespreksbewegingen die in verschillende snelheden voorkomen. Vloeiende lijnen die zowel doen denken aan dansnotaties als een tagg op een blinde muur, de meest basale, simpele vorm van graffiti.

Iemand die fysiek interventies pleegt in het landschap is Jeroen Jongeleen. Niet alleen laat hij zijn sporen na in het stedelijke landschap met spuitverf, posters en stickers, die hij met foto en film documenteert. Hij gebruikt ook zijn eigen lichaam om tijdelijke tekeningen achter te laten, en daarmee het vrije gebruik van de stedelijke ruimte te promoten. Zijn serie 'Running Circles' bestaat uit een reeks tijdelijke sporen, als graancirkels in een stadscentrum, die worden gemaakt door urenlang in een vaste afstand om een middelpunt te rennen.

Om het menselijke handelen, voelen en denken te vertalen, werkt Annegret Kellner juist niet met mensen, maar met planten. De verstilde overlevingsdrang, de stoffelijkheid van planten en de buigzaamheid tegenover de dominantie

van de mens is aanleiding voor installaties en foto's waarin planten een hoofdrol spelen. Door pletten, schudden, klemmen en buigen brengt ze de natuur in gevaar en maakt ze zichtbaar dat deze vergankelijk is.

Deze publicatie komt voort uit de tentoonstelling 'Spatial Thoughts On Traces Of Human Presence', uit de serie Cluster Bubble, samengesteld door curatoren Fenne Saedt en Lieven Hendriks. Hiervoor werden kunstenaars samengebracht die zich verbazen, onderzoek doen, of met bewondering kijken naar de openbare ruimte en hoe de mens zich hierin beweegt. In een poging deze uiteenlopende praktijken zichtbaar te maken verzamelden we niet alleen ideeën en afbeeldingen van kunstwerken, maar vroegen ook schrijver Robin Barry - die eerder John F Kennedylanen verzamelde, en over bloemkoolwijken schreef - een bijdrage te leveren. Het is een autonoom essay over haar voorliefde voor winkelcentrum Presikhaaf, een hoogtepunt van de jaren '60 wederopbouwarchitectuur, maar vandaag de dag een plek van vergetelheid. Laura Kaminskaité schreef een korte tekst waar de kracht van taal en beeld samenvallen. En curator en schrijver Fenne Saedt schreef een column naar aanleiding van het onderzoek van een professor die de emotiegeschiedenis van steden onderzoekt. De verhalen en de zienswijze van de deelnemers aan 'Spatial Thoughts On Traces Of Human Presence' zijn speciaal en bijzonder. Ze laten ons nadenken over nieuwe benaderingen voor het publieke domein, maar dan zonder de wrijving of de irritatie die deze plekken zo vaak oproepen. In plaats daarvan tonen de deelnemers stuk voor stuk de kracht en de schoonheid van dit moment.

Annegret Kellner
Herbarium Euphemismus

2016

alocasia, plexiglass, steel, wood, rubber.

approx. 6 m.

Kunstverein Diepenheim - 'wishful thinking'

curator: Alexandra Landre

Annegret Kellner
Force Majeure
2014
videoloop

Annegret Kellner
Resort
2014
c-print
50 x 65 cm.

Annegret Kellner
Vigor
2015
goudpalm, powerplate
approx. 120 cm.

Evita Vasiljeva
Thermodynamic Pain and Energy Bank
2016
mixed media / installation view
solo exhibition, De Ateliers, Amsterdam
Photo: Gert Jan van Rooij
Image courtesy: Evita Vasiljeva and De Ateliers

< **Evita Vasiljeva**
Untitled
2016
concrete, cardboard, glue, clay, MDF,
metal, reinforcing steel, paint
200 x 115 x 20 cm
Photo: Evita Vasiljeva
Image courtesy: Evita Vasiljeva

Evita Vasiljeva
Manhours in Headquarters

2017

mixed media / installation view, solo exhibition at P/////AKT, Amsterdam

Photo: Charlott Markus

Image courtesy: Evita Vasiljeva and P/////AKT, Amsterdam

< **Jeroen Jongeleen**
Running A Stain Of Concrete
2020

↳ **Jeroen Jongeleen**
Dear Boar Hare Man
2020

∨ **Jeroen Jongeleen**
Circle and Rectangle
2020

achterkant cover
Jeroen Jongeleen
Divided By Four
2019

Huilende straten

door Fenne Saedt

Toen ik laatst tijdens het googelen weer eens in de krochten van het internet belandde, stuitte ik op een enquête over de beleving van de stedelijke ruimte in coronatijden. 'Anneleen Arnout, historica, peilt met een enquête hoe de coronamaatregelen ons gevoel in en over de stad hebben veranderd,' luidde de motivatie. De enquête werd in het leven geroepen omdat het Arnout opviel dat de leegte en vervreemding die gedurende de pandemie voelbaar zijn in steden, in interviews en opiniestukken enigszins geromantiseerd werd. Klopte dat beeld wel? Het ving mijn aandacht. Want dat een stad, net als de mens, een emotioneel karakter kent, een gemoedstoestand heeft dat schommelend reageert op de sociale, economische en ecologische veranderingen in haar omgeving, daar had ik nooit eerder bij stilgestaan.

Wie is Anneleen Arnout?

De zoektocht op het net zette zich voort. Op de website van de Faculteit der Letteren van de Radboud Universiteit las ik het volgende: 'Anneleen Arnout is gespecialiseerd in emotie- en consumptiegeschiedenis en de geschiedenis van de negentiende- en twintigste-eeuwse stad. De historica houdt zich al langer bezig met de emotionele ervaring van de stedelijke ruimte.' Vandaag de dag werkt Arnout aan een project over de emotionele beleving van Amsterdam, Londen en Parijs tussen 1850 en 1930. Wereldsteden die gedurende dit tijdvak aan grote veranderingen onderhevig waren. Aan de hand van uitgebreid onderzoek in kranten, stadsbeschrijvingen en dagboeken onderzoekt ze de impact die deze veranderingen hadden op de emotionele band van stedelingen met hun omgeving. Een historische crisis zoals de coronapandemie, ligt in het verlengde daarvan. Het is een catastrofe die onontkoombaar gevolgen heeft. Niet alleen voor de geestesgesteldheid van mensen, maar ook voor die van een stad. Want de vragen die we over veranderingen in het verleden stellen, zijn

ook nu relevant. Wat betekent lichamelijk comfort en hoe speelde het een rol in de vormgeving en de regulering van de openbare ruimte? Welke zintuiglijk ervaringen worden door stedelijk beleid gestimuleerd en welke lichamelijke ongemakken worden ondervangen? Wie bepaalt wat gemak en ongemak is? Het zijn vragen die de historica al langere tijd bezighouden. Volgens Arnout zijn mensen zich in de huidige omstandigheden meer dan anders bewust van de gevoelens die ze in de openbare ruimte hebben. Zo ontstond de wens deze historische vragen naar het heden te vertalen en te onderzoeken hoe deze crisis (>> de huidige crisis) onze beleving van de stedelijke ruimte beïnvloedt.

Op de uitkomst van haar onderzoek zullen we nog even moeten wachten, maar heeft me wel aan het denken gezet. De laatste tijd speelt de herinnering aan een bezoek aan de Servische hoofdstad, Belgrado, in de zomer van 2019 zich als een film af in mijn hoofd. Een stad waar de kogels letterlijk nog in de muur zitten, de ruïnes van de NAVO-bombardementen zichtbaar zijn en de nasleep van de Joegoslavische oorlog (1991-2001) nog pijnlijk voelbaar is. De schade blijft zichtbaar ter herdenking. Ondanks het dreigende gevoel dat opdoemde, al wandelend, door straten die leken te huilen,ervaarde ik het ook als een stad vol hoop. Waar de onbevangenheid van, en het zien van mogelijkheden door, een generatie die opgroeide in de schaduw van de burgeroorlog bijna tastbaar leek. Zij dragen de gruwelen die daar hebben plaatsgevonden nog altijd met zich mee, maar lijken klaar voor de wederopbouw. Het is een lichtung die verder wil. Misschien is het juist de strijd van deze twee contrasterende gevoelens die deze stad haar ongekende karakter toekennen. Zo zijn mens en stad onlosmakelijk met elkaar verbonden, en kan men zich wellicht enkel zo tot de stad verhouden omdat de aura van de stad het zo beslist.

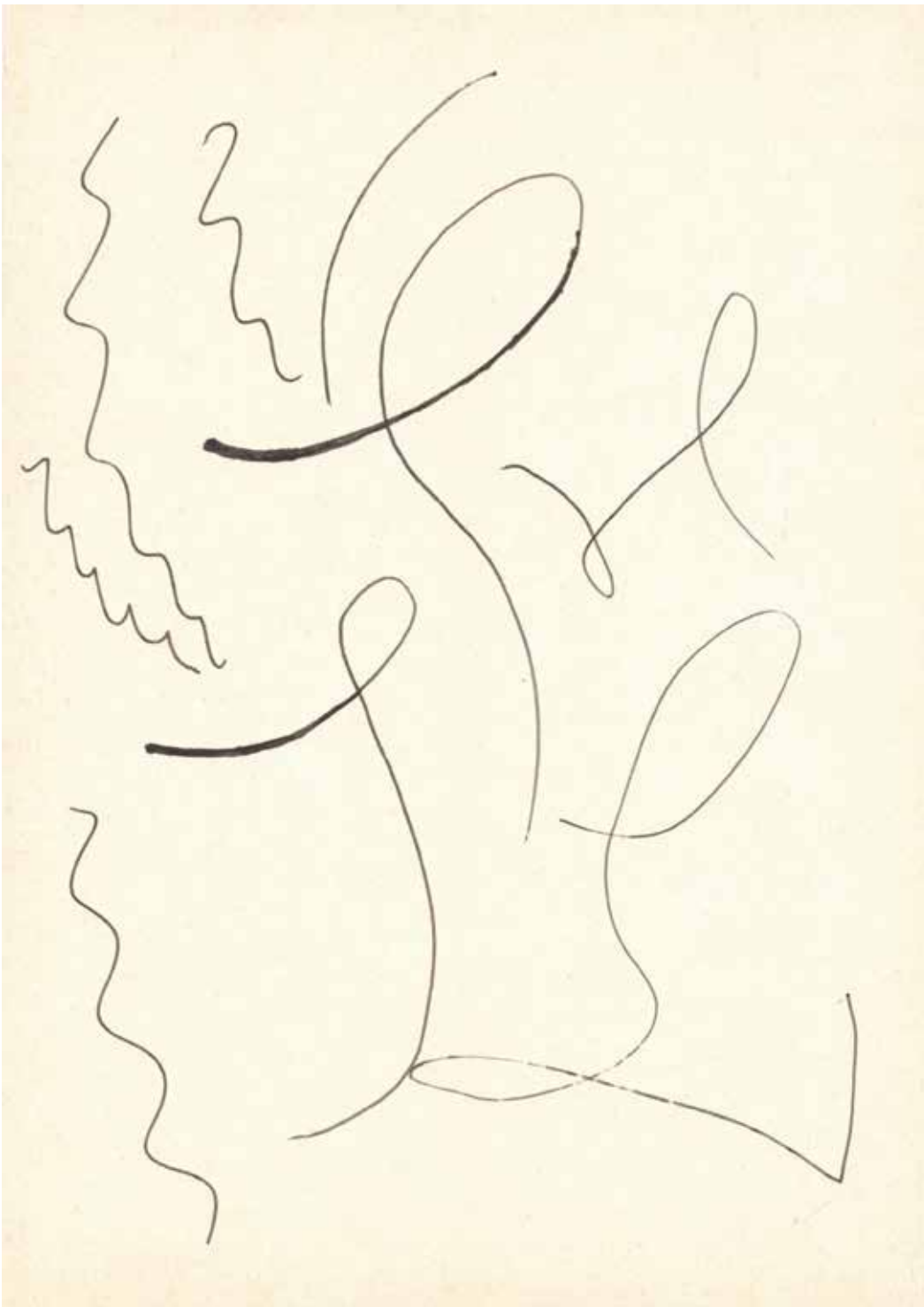

Laura Kaminskaitė

2017

Photo: Ayatgali Tuleubek.

Installation view during exhibition: Turn smile laugh sashay
conversation smile laugh spring up smile laugh talk,
at PODIUM, Oslo, Norway

Laura Kaminskaitė
Not Yet Titled 1

2015

neon tubing, white, edition: 3 + 1 AP
147 X 125 cm.

Installation view during exhibition:
Something Something,
at Vermilion Sands, Copenhagen,
Denmark.

Curated by Andreas Nilsson
Photo: Kevin Malcolm.

tekst >

Laura Kaminskaitė

< **Laura Kaminskaitė**
Not Yet Titled 1

*Methinks, about a language as a meeting point,
a place of productive agreement.*

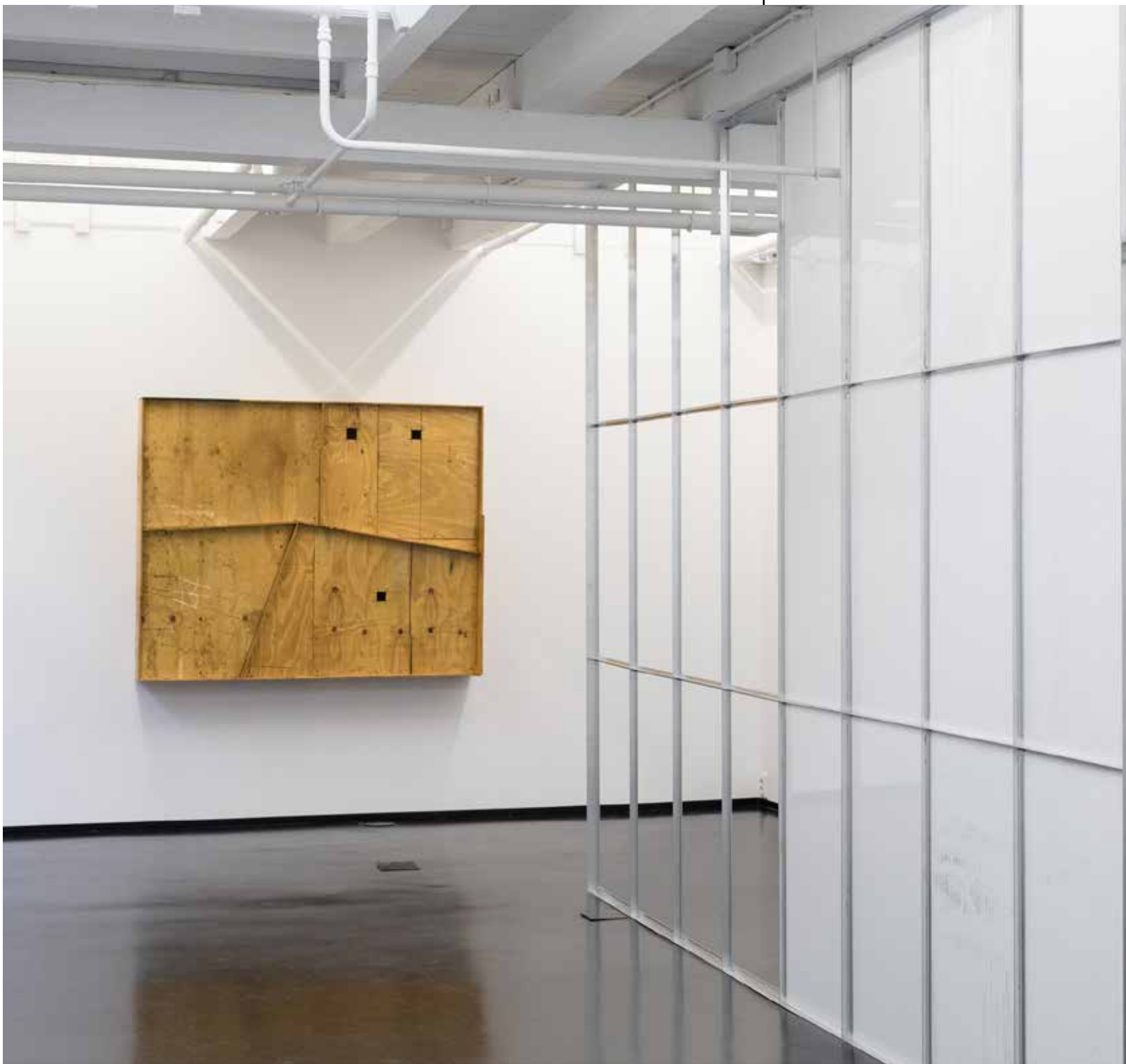
*Through language we can create a space where
things start to be different and bring a new
quality to our everyday life.*

*The work is composed of abstract motions of
conversation that appear in various continui-
ties, in various mental and physical shapes.*

*It's not a representation of motion, it's its presen-
ce. The way I see it, all conversations are made
of abstract motions of language.*

*During a conversation some novel and interes-
ting things might appear.*

*It doesn't matter where a conversation starts, it
matters more where it takes us.*

Ricardo van Eyk

Trace on trace

2020

Overzicht installatie groepstentoonstelling,

Expositieruimte 38CC, Delft

Fotocredits: Natascha Libbert

werk, links op de foto:

LOBBY

2019

triplex, betontriplex, plamuur

141 x 172 x 25 cm.

Courtesy Tegenboschvanvreden

Ricardo van Eyk
CANAL IV

2020

stalen bevestiging, poedercoating, aluminium, lak

190 x 190 x 95 cm.

foto: Otto Polman

Courtesy: tegenboschvanvreden, Amsterdam

Ricardo van Eyk
CANAL IV

2020

(detail)

Sander Broere & Witte van Hulzen
How can we know the dancer
from the dance?

2016
 performance, 786 hours,
 Utrecht Central Station, NL
 (on video)
 Courtesy: tegenboschvanvreden,
 Amsterdam

Sander Broere & Witte van Hulzen
Looking Back

2016
 two-channel video installation, 28 min.
 installation view RijksakademieOPEN, 2016
 photo: GertJan van Rooij
 courtesy: tegenboschvanvreden, Amsterdam

Sander Broere & Witte van Hulzen
Accidents Waiting to Happen

2019
 installation, sculpture, video, performance
 installation view at Prix de Rome, Stedelijk
 Museum, Amsterdam, NL, 2019.
 photo: Bas Czerwinski
 courtesy: tegenboschvanvreden, Amsterdam

Sander Broere & Witte van Hulzen
Managing accidents, incidents and claims

2019

installation, sculpture, video, performance

installation view at Prix de Rome, Stedelijk Museum, Amsterdam, NL, 2019.

photo: Bas Czerwinski

courtesy: tegenboschvanvreden, Amsterdam

Vanessa Henn
Ich habe gerne gewartet

2017

PVC

Circa 30 m.

Sitespecific installation
in the staircase of Hospitalkirche,
Stuttgart

Vanessa Henn
Tight Crossings II

2020

Stahl

190 x 110 x 17 cm.

Galerie Michael Sturm,
Stuttgart

Vanessa Henn
Proposing my Position

2020

Tischgestelle, Holz, Porzellan

146,5 x 140 x 159 cm.

Galerie Michael Sturm, Stuttgart

Yair Callender
Man Sculpture IV - Untitled

2016

EPS, polyurethane, plaster, ceramics, wood

400 x 200 x 170 cm

Installation view at groupshow Exchanging Intimacies,
Quartair, The Hague, 2016

Yair Callender
When the Sun Falls

2018

plaster, wood, EPS

1600 x 300 x 800 cm.

installatie view at Down The Rabbit Hole, 2018

Commissioned by NEST, part of the "Open Air" program during Art Rotterdam 2018

Bezeten door het winkelcentrum

door Robin Barry

Ik ga graag naar winkelcentrum Presikhaaf. De plek heeft een zekere aantrekkingskracht op me. Door de maatregelen rondom COVID-19 heb ik genoeg vrije tijd om regelmatig een 10 minuten durende busrit naar Presikhaaf te nemen. Als de jaren 30-huizen van de Johan de Wittlaan overgaan in oude portiekflats, dan weet ik dat ik bijna in Presikhaaf ben. Grote neonletters maken het winkelcentrum tot in de wijde omtrek zichtbaar. Als ik die grote letters op die galerijflat zie opdoemen, begint er altijd iets bij me te kriebelen. Vanaf een afstand straalt winkelcentrum Presikhaaf nog steeds een bepaalde grootsheid uit. In 1965, toen het complex geopend werd, was het supermodern: alle winkels die een mens maar nodig kan hebben op één plek. Een winkelcentrum dat speciaal gebouwd werd om de nieuwe wijk Presikhaaf te bedienen, met parkeerruimte, bankjes om op te zitten, en deels overkapt zodat mensen beschermd tegen weer en wind hun inkopen konden doen. Dat klinkt misschien niet zo speciaal, maar het was een van de eerste winkelcentra van zijn soort in Europa.

Die grootsheid van weleer is van dichtbij een stuk minder goed intact gebleven. Presikhaaf kampt met een imagoprobleem waar veel naoorlogse woonwijken zoals Overvecht en Slotermeer last van hebben: dat het vergane glorie is, dat de architectuur een lelijke eenheidsworst is, dat de flats en de monotone stratenplannen vooral een broeinest zijn voor sociale problemen, armoede en uitzichtloosheid. Waarom vind ik het dan zo'n boeiende plek en ga ik liever naar de ALDI in winkelcentrum Presikhaaf in plaats van naar de Albert Heijn bij mij om de hoek?

Het is meer dan alleen mijn voorliefde voor wederopbouwarchitectuur. Zodra ik het winkelcentrum in loop, voel ik me rustig. De lucht is warm, door de afmetingen van de galerij zie je in één oogopslag alle winkelpuien. Alles is wit, crème en lichtgrijs. Dit alles samen maakt de sensorische informatie in het winkelcentrum bijna bedwelmend. Misschien is dit wat de antropoloog Marc Augé bedoelt als hij het heeft over de mild possession die je ervaart als je op non-places bent. Een 'non-place' is een plek waar

niemand is geworteld: bekende voorbeelden zijn hotels, vliegvelden en ook shopping malls oftewel winkelcentra. Locaties die niet significant genoeg zijn om een échte plek te zijn, maar die bestaan om te doorkruisen, om onpersoonlijk en inwisselbaar te zijn. Zo laat ik de non-place Winkelcentrum Presikhaaf tijdelijk bezit van mij nemen en wandel ik van de drogist naar het postkantoor naar de supermarkt. Het enige waar ik aan denk is wat ik ga kopen. Het enige wat ik hoor zijn de liedjes van het muzieksysteem. Het enige wat ik voel is de aangename temperatuur van de binnenruimte; tussen de 20 en de 22 graden schijnt het optimale winkelklimaat te zijn.

Het winkelcentrum is gebouwd met als enige doel om er dingen te kopen. Het is geen straat in een historisch stadshart waar verschillende bouwstijlen en functies door elkaar heen lopen, maar een zuivere uitvoering van een idee. Helemaal volgens het ideaal van het Nieuwe Bouwen, waarin functiescheiding en overzichtelijkheid erg belangrijk werden gevonden. Wonen doe je in een flat of rijtjeshuis, winkelen doe je in het winkelcentrum en recreëren doe je in het park of buurthuis. Dat vind ik ook fascinerend aan de wederopbouwwijk: hoe goed je er kunt zien hoe je levenspad werd uitgestippeld door goed bedoelende planologen, architecten en de idealen van die tijd.

In het boek Presikhaaf: Een naoorlogse wijk in Arnhem lees ik hoe Presikhaaf een openluchtmuseum van goede bedoelingen wordt genoemd. Een hele rake, maar ook trieste manier om een stuk stad te omschrijven dat in zijn beginjaren onthaald werd als het summum van moderniteit. Die ideeën over ideaal wonen zijn snel door de tijd ingehaald. De flats en rijtjeshuizen, vaak snel gebouwd om de woningnood te verlichten, zijn klein voor deze tijd, gehorig en gammel, de plattegronden ouderwets. Anno 2021 willen mensen een royale woonkamer met een kookeiland, geen flatje dat is opgesplitst in meerdere kleine kamers. De wederopbouwwijk is uit de smaak gevallen en het lijkt alsof niemand er woont omdat ze het willen, maar omdat ze geen keus hebben. Op grauwe dagen hangt die sfeer ook

rondom het winkelcentrum; de stad is ver weg, het moet maar hier.

Grote delen van Presikhaaf zijn gesloopt en vervangen door nieuwere woningbouw. Deze huizen wonen vast een stuk fijner dan de haastig gebouwde flatjes uit de jaren 50 en vroege jaren 60, maar ze geven de wijk wel een gepokt en gemazeld uiterlijk. Ook het winkelcentrum heeft door de jaren heen een aantal flinke facelifts gekregen; al in 1987 werd het complex volledig overdekt. Recent vond er nog een ingrijpende opknappingsplaats, waarin onder andere de galerij werd uitgerust met decoratieve kunstplanten en er state of the art wc's kwamen, met hippe tegels en sfeervol licht. Écht hip of chique wordt winkelcentrum Presikhaaf hierdoor natuurlijk niet, maar ik vind het fijn dat de goede bedoelingen van weleer niet worden gesloopt maar aandacht krijgen en worden versierd, zelfs al is het met plastic planten.

Het winkelcentrum mag dan een non-place zijn, waarin je in feite gereduceerd wordt tot de rol van consument die het bouwsel aan je oplegt, er zijn altijd mensen die zich aan deze typering onttrekken. Denk aan dak- en thuislozen die de comfortabele warmte in het winkelcentrum opzoeken om de tijd te overbruggen tot de nacht-opvang weer opengaat. Ik zie regelmatig een groepje ouderen dat leunend op hun rollators de laatste nieuwtjes van de buurt met elkaar deelt. Op een van de bankjes in de galerij zit een eenzame man sjekkie te draaien voor de hele week, terwijl hij naar de winkelende mensen kijkt. Een concentratie aan winkels geeft een bepaalde bedrijvigheid, en uiteindelijk is het winkelcentrum, deze kunstmatige kern buiten het stadshart, er voor iedereen. Winkelcentrum Presikhaaf is geen kloppend hart, maar toch minstens een belangrijke lymfeklier of een node zoals dat in het Engels wordt genoemd. Zo wordt de non-place Winkelcentrum Presikhaaf toch nog een beetje een 'echte' plek waar iedereen bezit van zich mag laten nemen.

